

Nødpenge fra afstemningstiden i Slesvig 1919-1921

- propaganda eller pengemaskine?

AF KLAUS TOLSTRUP PETERSEN

I starten af afstemningskampen var afstemningsområderne fortsat underlagt de tyske myndigheder. Det kunne derfor stadig være en udfordring at lave sedler med dansksindede motiver. Det måtte Broager kommune sande efter, at de den 8. december 1919 havde sat en seddel i omløb med et motiv, hvor man i skumringstiden kigger ind fra havet mod Broager Kirke. I højre hjørne ses en mast på et skib, hvor Dannebrog er hejst. Nederst på sedlen står titlen på den danske nationalsang, "Der er et yndigt land". Denne seddel, der blev trykt i et oplag på 51.000, blev kort efter forbudt med henvisning til, at teksten var på dansk samt, at Dannebrog var hejst i et område, der stadig var tysk.⁹ Det betød dog ikke at nødpenge med danske motiver forsvandt og både i Sønderborg, Dynt og Broager udstedtes der plebiscitpenge allerede i 1919, som advokerede for den danske sag.¹⁰

I Mellemslesvig blev der også udstedt plebiscitpenge inden folkeafstemningerne. I Nordfriesland blev der udstedt flere sedler, heriblandt i Klangsøl hvor man lavede en seddel med teksten "Gott wolle uns behüten, dass wir Friesen nicht werden Juten" og på Sild, hvor man slog fast, at "Sylt bleibt deutsch".¹¹ I områdets hovedby, Flensborg, hyrede byens tysksindede magistrat i 1919 kunstneren, Johann Holtz, til at tegne nogle af deres sedler. Valget af Holtz var langt fra tilfældigt. Han var særdeles aktiv på den tyske side i afstemningskampen, hvor han også tegnede plakater og løbesedler. I alt fik Holtz udgivet fem forskellige nødpengesedler i Flensborg. Heraf kan de fire karakteriseres som plebiscitpenge, hvor tre blev udstedt inden folkeafstemningen 14. marts 1920 og en bagefter. Holtz fik ikke frie hænder til at designe pengesedlerne, men måtte lave flere forskellige udkast, som nøje blev gennemgået og udvalgt af magistraten.¹² Nedenstående eksempel viser da også, at detaljerne i motivet ikke var tilfældige. Her ses en familie, der står ved et vejskilt med valget mellem at gå til Tyskland eller Danmark. Skiltet repræsenterer valgmulighederne ved den kommende folkeafstemning. Forældrene tøver, men drengen, som repræsenterer den kommende generation, er allerede på vej i retning af Tyskland, hjulpet på vej af søsteren, der skubber ham i ryggen med den ene hånd. Han vinker med en rød hue, som typisk blev brugt af tyske studerende i Flensborg.

Medlemsblad for:
**Numismatisk Forening
for Nord- og Sydslesvig**

Redaktion/ Kommission:

Jens Madsen
Jørgensby 14
6310 Broager
jensmadsen@moneta.dk
Tlf.: 40 14 21 63

Gengivelse af artikler kun
efter indhentet tilladelse
og med kildeangivelse.

Formand:

Henning Kjær
Kærmindevej 17
6400 Sønderborg.
Tlf.: 74 43 34 82
Fakjaer@mail.tele.dk

Brevbud:

Ved brevbud betales 3% i
salær og evt. porto.

Faste brevbud skal være
fremme dagen før auktionen.

Modtages af
H. C. Deele
Genner Bygade 29
6230 Røde Kro
Telefon 74 66 49 50
hansdeele@bbsyd.dk

Oplag: ca. 80 stk.

Foreningens vedtægter kan
altid rekvireres hos
formanden.

www.nfns.dk

Tryk: Langenberg
Sønderborg

Selv om studerende ikke var gamle nok til at stemme ved valget, deltog de aktivt i afstemningskampen, og derfor var deres røde huer et symbol på tysk patriotisme. Samtidig har Holtz placeret Flensborgs byvåben på den tyske side af skiltet og viser dermed, at byen tilhører Tyskland. På tysk blev sedlen kaldt for "Wegweiser am Scheidewege", som på dansk kan oversættes til "vejviser ved skilleveje".¹³ Det var altså den unge generation, der viste vejen ved folkeafstemningen i Flensborg.

Holtz' seddel var oprindelige planlagt til at blive udstedt den 1. august 1919. Oplaget nåede endda at blive trykt med denne dato, hvilket fremgår af sedlens bagside, hvor datoen 1. august 1919 er streget ud. Imidlertid valgte man i sidste øjeblik at skyde udstedelsen. I stedet blev den sammen med to andre af Holtz' sedler sat i omløb den 16. januar 1920 — altså kun 2 måneder før folkeafstemningen i Flensborg. Fælles for disse sedler var, at de alle reklamerede for den tyske sag og beslutningen om at skyde deres udgivelse til denne dato, var da også helt bevidst. Fra tysk side havde man nemlig længe en forventning om, at de tyske myndigheder dagen efter skulle afgive forvaltningen af afstemningsområderne til Den Internationale Kommission. Overtagelsen endte godt nok med at blive forsinket til d. 26. januar, men det kunne ikke forudses, da det skulle besluttes, hvornår Holtz' plebiscitpenge skulle sættes i omløb. Man regnede derfor med, at 16. januar ville være sidste mulighed for, at den tyske magistrat i Flensborg kunne sætte sine underskrifter på sedler, der skulle indgå som agitation i afstemningskampen. Samtidig ønskede man, at plebiscitpengene skulle i cirkulation så tæt på afstemningsdatoen som muligt. Dels for at bevare deres aktualitetsværdi i afstemnings-kampens sidste måneder, men også fordi det ville gøre det sværere for den nye forvaltning at nå at udskifte disse sedler med mere neutrale eller måske ligefrem dansksindede sedler inden afstemningen.¹⁴

Nr	Me dl		Kons	Opr. Pris	
		Sedler			
1	38	DK 1 mark Gråsten Si. 32C	0	150	
2	38	DK 50 Pf. Haderslev Si. 40B	0	150	
3	38	DK 50 Pf. Haderslev Si. 41	0	150	
4	38	DK 50 Pf. Knivsberg Si. 61	0	275	
5	38	DK 50 Pf. Rødning Si. 76A	0	60	
6	153	DK 1 kr 1921W	0-01	130	
7	153	DK 1 kr 1921 2K	0	100	
8	153	DK 1 kr 1921 2O	0	80	
9	153	DK 5 kr 1939 F Heegaard 	0-01	450	
10	153	DK 5 kr 1942 H Ingerslevgaard, 10 kr 1939N Pugh, 10 kr 1941Q Hannibal	Lot	75	
11	153	DK 10 kr 1932B Hermann	1	100	
12	153	DK 100 kr 1940B Heegaard 	1+	400	
13	153	DK 10 kr 1948 k Hellerung	1+	140	
14	153	DK 10 kr 1972 A3723P 	0	450	
		Mønter			
15	153	DK 10 kr 1900 guld	0-01	1800	
16	153	DK 10 kr 1909 guld	0	1800	
17	153	DK 20 kr 1914 guld	0	3500	
18	153	DK 20 kr 1916 guld	0	3500	
19	153	Sverige 6 stk Svensk Myntverket 1981-1986 hård plast sæt	UNC	150	
20	153	Sverige 4 stk årgangssæt 1970, 1976,77,78	UNC	24	
21	153	Island Årgangssæt 1973, England de første New pence mønter	UUN	15	
22	153	Sverige Medalje Bryllup Carl 16 & Silvia 1976 sølv 24 g	UNC	75	
23	153	DK 2 stk banksæt 1972, 1974	UNC	12	
24	153	DK diverse årstalsamling i røde Sieg album 1, 5,10, 25 øre 2 kr	lot	25	
25	153	Norge 1974 Kgl årgangssæt	UNC	100	
26	153	Norge 1975 Kgl årgangssæt	UNC	100	
27	153	Svejs 5 Rappen/centimes 1934,55,58 10 Rappen/centimes 1933, 39, 57	1+-01	10	
28	153	DK 1 dollar Salt P. BRØSTE	01	10	

29	153	Finland 1 markka 1865	1	30	
30	153	Trankebar C 7 4 kas 1768	1+	100	
31	38	Afrika 5 stk Cowry Shell Money	Pæne	HB	
32	38	DK Skive Købstad 1326-1976	0	35	
33	38	DK Vejle mønt 1981	0	35	
34	38	DK 1 skilling 1812	1++	50	
35	38	DK 1 øre 1889	1+	40	
36	38	DK 1 øre 1899	1+	20	
37	38	DK 5 krone 1961	0	25	
38	38	D 50 pfennig 1919A	1+	12	
39	38	D 50 pfennig 1922D	01	12	
40	38	D 200 mark 1923D	0	10	
41	38	D 200 mark 1923A	0	10	
42	38	D 10 Rentenpennig 1924A	1+	12	
43	38	D 10 Reichspennig 1929A	1+	15	
44	38	D 20 Pfennig 1874	1+	20	
45	38	D 20 Pfennig 1876E	1	20	
46	176	DK Anders Nyborg Sveriges medaljen 1979 i org. æske	0	35	
47	176	DK Anders Nyborg Islands medaljen 1974 i org. æske	0	35	
48	176	DK Anders Nyborg Islands medaljen 1979 i org. Æske	0	35	
49	176	DK Anders Nyborg Islands medaljen 1980 i org. æske	0	35	
50	176	DK Hafnia 76 frimærke udstilling i org æske	0	35	
51	176	Ungarn medalje Budapest 1978 sølv 27 g i org æske 📷	0	90	
52	176	DK medalje Danske Forsvars Brødre D F B 25 4,6 g 📷	1+	25	
53	176	NL medalje ”KNBLO avondvierdaagse” med bånd. 4 dage Nijmegen march i org æske 📷	1+	25	
54	176	NL medalje ”KNBLO avondvierdaagse” med emblem på bånd. 4 dage Nijmegen march i org æske 📷	1+	25	
55	102	USA bordel polet 📷	1+	50	
56	83	DK Burmister & Wain token 📷	1+	20	

57	83	DK banksæt 1972	0	6
58	83	DK banksæt 1973	0	6
59	83	DK banksæt 1974	0	6
60	83	DK banksæt 1975	0	6
61	83	DK banksæt 1976	0	6
62	83	DK banksæt 1981	0	16
63	83	DK banksæt 1986	0	16
64	83	DK banksæt 1987	0	16
65	83	DK banksæt 1988	0	16
66	83	DK banksæt 1988	0	16
67	83	DK banksæt 1989	0	11
68	83	DK 2 sk 1815 irret	1	10
69	83	DK ½ RBS 1838	1	30
70	83	DK 1/5 RBS 1842	1+	40
71	83	DK ½ RBS 1852	1	20
72	83	DK 4 sk 1854 Si10.1 korr.	1-	5
73	83	DK 4 sk 1871 korr.	1-	5
74	83	DK 5 øre 1945	1+	30
75	83	DK 10 øre 1907	1	10
76	83	DK ½ kr 1924 korr.	1	5
77	83	Italien Neapel & Sicilien 20 grana 1694 Carlo II 1665-1700 	1	150
78	83	D Hamburg schilling 1553 kant klip 	1	225
79	143	D 2 mark 1966F, 1971J, 1973F, 1974F, 1975J, 1976J	lot	40
80	143	D 5 mark 1975D, 1975F, 1976J, 1977J	Lot	60
81	143	D Burg auf Fehmarn 10 pf Fe 1917 Kriegsnotgeld	1+	60
82	143	D Burg auf Fehmarn 10 pf Zink 1917 Kriegsnotgeld	1+	60
83	143	D Preetz 10 pf Zink 1917 Kriegsnotgeld	1+	60
84	143	D Fürstenberg Donau Eschingen 10 pf Zink Kriegsgeld	1+	60
85	143	D Bayern 6 kreuzer 1855 sølv	1+	100
86	143	D Hamborg 1 schilling 1794	1+	100
87	143	D Hamborg 1 schilling 1846	01	200
88	143	D Hamborg 1 schilling 1851 bukket	01	150
89	143	D Hamborg 1 schilling 1752	1	75
90	143	D Hamborg 1 schilling 1757	1	75

91	143	D Hamborg 1 schilling 1758	1	75	
92	143	D Hamborg 1 schilling 1759	1	75	
93	143	D Hamborg 1 schilling 1771	1-	35	
94	143	D Mecklenburg-Schwerin 1 schilling 1802	1	25	
95	143	D Mecklenburg-Schwerin 1 schilling 1803	1	25	
96	143	D Mecklenburg-Schwerin 1 schilling 1804	1	25	
97	143	D Mecklenburg-Schwerin 1 schilling 1805	1	25	
98	143	D Mecklenburg-Schwerin 1 schilling 1809	1	25	
99		Rom dupondius, ubest.	1(-)	35	
100		Grækland 10 drachmer 1976,78 20 drachmer 1973,76	Lot	hb	
101		Sverige 1 kr 1914	1	hb	
102		Island: 5 øre 1926,1926,1946 1 kr 1925,29,40	Lot	hb	
103		DK Kgl. Møntsæt 1992	0	50	
104		DK Kgl. Møntsæt 1993	0	50	
105		DK Kgl. Møntsæt 1998	0	50	
106		DK Kgl. Møntsæt 1999	0	50	
107		DK Kgl. Møntsæt 2000	0	50	
108		Sverige 1/8 r. specie 1832	1-	hb	
109		Ungarn 2 pengö 1936	1+	hb	
110		DK 25 øre 1959	1+	Hb	
111		DK 10 øre 1907	01	hb	
112		D 50 reichpfenning 1935A	1	Hb	
		Sedler			
113		DK 1 rigsbankdaler 1819 Sieg #70 	2	100	
114		DK 1 rigsbankdaler 1819 Sieg #70 	2	100	
115		DK Kreditbank Randers 10 øre Sieg#45 	1+	200	
116		DK Kreditbank Randers 10 øre Sieg#46	1	100	
117		DK JAK 10 kr Hundstrup lokalkreds Sieg#6	1+	35	
118		DK A.P. Møller Kantinemærke frokost, Kantinemærke 1 øl	0	35	
119		DK Elleore 0.10 Leo d'Or, 0.17 Leo d'Or Kong Leo II 1983	0,0	75	
120		DK JAK 1 kr Sieg#2 Nr. Løgum	1+	33	
121		DK JAK 5 kr Sieg#3 Nr. Løgum	1-	50	
122		DK JAK 5 kr Sieg#7 15. Oktober 1932	0	15	

123		DK JAK 10 kr Sieg#6 Nr. Løgum 22. Oktober 1931	1+	60	
124		DK JAK 10 kr Sieg#8 9. Januar 1932 blanket	0	20	
125		Rød Lindner seddelalbum 18 ring med diverse plastsider	Brugt	50	

: se billede på www.nfns.dk

I både Nord- og Mellemslesvig blev der udstedt en del nye plebiscitsedler på selve afstemningsdatoerne, som markerede de to afstemningsdage. For Nordslesvigs vedkommende blev der udstedt flere nye plebiscitsedler d. 10. februar. En gennemgang af *Det store sønderjyske Nødpengeseddelkatalog — zone I* viser, at der som minimum blev udstedt 12 nye plebiscitsedler på selve afstemningsdagen. Disse sedler blev sat i omløb i Avnbøl, Broager, Løgumkloster, Rødding og Tønder. Tallet kan dog sagtens have været højere, da plebiscitsedlerne i flere tilfælde blev trykt uden en udstedelsesdato. Det samme gjorde sig gældende på dagen for afstemningen i Mellemslesvig d. 14. marts, hvor der i hvert fald udkom nye plebiscitsedler i Flensborg og på Holnis, Sylt og Amrum.¹⁵

Plebiscitpenge udstedt efter folkeafstemningerne

En meget stor del af plebiscitsedlerne i både Nord- og Mellemslesvig blev først sat i cirkulation efter folkeafstemningerne. Alt tyder på, at det gjaldt langt størstedelen, men da mange blev trykt uden udstedelses-dato, er det svært at afgøre med sikkerhed. Under alle omstændigheder kan motiverne på disse sedler ikke have været tiltænkt en rolle som propaganda i afstemningskampen og må derfor ansues i et andet lys.

Bortset fra de neutrale plebiscitpenge, som ikke støttede nogen af siderne i den nationale kamp, fordeler størstedelen af de sedler der blev udgivet efter folkeafstemningerne sig generelt i to kategorier — dem der hyldede og dem der udtrykte utilfredshed med resultatet af afstemningerne. Resultatet af afstemningerne i zone 1 (Nordslesvig) og 2 (Mellemslesvig) var klart. Den 10. februar 1920 havde ca. 75 % af de stemmeberettigede i zone 1 stemt for at Nordslesvig skulle være dansk, mens ca. 80 % af de stemmeberettigede i zone 2 den 14. marts havde stemt for, at Mellemslesvig skulle forblive tysk.

Forsættes i næste nummer.

Artiklen har være bragt i "SØNDERJYSKE ÅRBØGER 2020" udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland og skrevet af Klaus Tolstrup Petersen.

Noter bliver vist til sidst ellers kan læses i årbogen.

Hammerslagspris ved medlemssalg og auktion den 13. september 2022

Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris
1		22		43	48	64		85	20
2	35	23		44	85	65	70	86	50
3	10	24		45		66		87	100
4	38	25	50	46	50	67	10	88	100
5	80	26	50	47		68	20	89	46
6	50	27		48	270	69	10	90	60
7		28	85	49	300	70	10	91	62
8	30	29	95	50	255	71	10	92	102
9	42	30		51	350	72	85	93	50
10		31	98	52	118	73	45	94	
11		32	45	53	250	74	32	95	58
12	24	33	110	54		75	10	96	6
13	5	34	150	55		76	50	97	6
14	50	35	70	56	150	77	20	98	6
15		36	20	57	100	78	15	99	6
16		37	15	58	75	79	25	100	6
17	18	38	20	59		80	45	101	16
18	22	39	32	60		81	100	102	6
19	12	40	22	61	10	82	98	103	6
20	25	41	38	62	10	83	20	104	16
21	36	42	38	63	10	84	55	105	16

Numismatisk Forening afholder medlemsmøde med foredrag og auktion
tirsdag den 8. november 2022 kl. 19.30 i Hotel Royal, Nørretorv 1, Aabenraa.

Foredrag af historiker Klaus Tolstrup Petersen om
Nødpengeseddel fra afstemningstiden i Slesvig 1919-1921

Da foreningens beholdning af kommission mønter og sedler er ved at være solgt, vil vi gerne opfordre medlemmerne til at indlevere til salg.

.....